SGU serie K 99

Jordartskartan

13F Falun SV

Map of the Quaternary Deposits

Skala 1:50 000

2008

KORTFATTAD BESKRIVNING AV JORDARTERNA

I det följande ges en mycket kortfattad beskrivning av jordarterna inom kartområdet 13F Falun SV. En mer omfattande beskrivning till kartområdet utges separat.

KARTERINGSMETODER

Två olika karteringsmetoder har använts inom kartområdet: en noggrannare längs Dalälvens dalgång (metod A) och en betydligt mer översiktlig i övriga områden (metod C), se karta 3. Den noggrannare metoden bygger i huvudsak på omfattande fältarbete, medan den mer översiktliga i väsentlig grad bygger på flygbildstolkning och fältundersökning endast utmed bilvägarna. Differentiering av en del jordarter och detaljnoggrannhet är olika i de två karteringsmetoderna, se teckenförklaringen och den separata beskrivningen.

JORDARTER SOM BILDATS AV LANDISEN ELLER DESS SMÄLTVATTEN (GLACIALA AVLAGRINGAR)

Större delen av de jordarter som idag täcker berggrunden inom området bildades under slutet av den senaste istiden. Jordarterna bildades vid inlandsisens randzon och i det smältvatten som frigjordes då isen smälte för ca 10 000 år sedan. Dalälvens dalgång och kartans sydöstligaste del ligger under nivån för högsta kustlinjen.

Efter landisens avsmältning avsattes sorterade sediment i havet utmed den forna strandzonen samt utmed vattendragen. Även torvmarkerna har bildats efter landisens avsmältning.

Morän

Landisen tog upp och bearbetade lossbrutna delar av berggrunden och äldre jordlager. I samband med isens avsmältning avsattes materialet som en osorterad jordart, morän. Denna bildades dels under isen, dels i isens uppspruckna randzon.

Moränen inom kartområdet domineras av sand och har en växlande halt av silt, grus, sten och block (sandig morän). Den är ofta grusig i anslutning till kullig morän. Kornstorleksammansättningen och blockhalten varierar beroende bl.a. på bergartsinnehåll, transportsträcka och ev. inblandning av äldre jordlager. Huvuddelen av moränens yta är normalblockig.

Isälvsavlagringar

Vid landisens avsmältning bildades stora mängder smältvatten. Vattnet samlades i tunnlar och sprickor i isen och sökte sig ut mot isranden. Material som fanns i isen, alltifrån block till lerpartiklar, transporterades och sorterades i smältvattnet. Isälvsavlagringarna bildades när block, sten, grus och sand avsattes i isens håligheter eller framför isen.

Kartområdets isälvsavlagringar är koncentrerade till Badelundaåsen och längs Österdalälvens och Dalälvens dalgång. Relativt mäktiga finsediment (lera och silt) täcker delvis isälvssedimenten vid Gagnef och Djurås (särskild beteckning på kartan).

Glaciala finkorniga sediment

Under isavsmältningen spreds isälvarnas slam i det dåvarande havet och sedimenterade som silt och lera. Vattenföringen växlade med årstiderna. Under sommarhalvåret var vattenföringen kraftig och slamtransporten stor. Under vinterhalvåret var sedimenttillförseln liten. Glacial silt utgörs av ett tjockare sommarskikt dominerat av silt och ett tunnare vinterskikt som kan ha inslag av lera. Den glaciala silten inom kartområdet är varvig men varvigheten saknas vanligen den översta metern eller metrarna.

JORDARTER SOM BILDATS EFTER LANDISENS AVSMÄLTNING (POSTGLACIALA AVLAGRINGAR)

Under landhöjningen utsattes tidigare avsatta jordlager för vågornas påverkan (svallning) varvid en viss omlagring av de ytligare jordlagren skedde. De utsvallade partiklarna avlagrades utanför strändernа som svallgrus och svallsand. En viss omlagring av de ytligare delarna av den redan avsatta silten och leran skedde också. I sjöarna och lokalt längs kusten avsattes gyttja och gyttjelera som slutligen täcktes av torv och bildade torvmarker. Många torvmarker har också bildats genom försumpning av fastmark.

Svallsediment

Inom kartområdet finns endast smärre avlagringar av svallsediment. De utgörs av sand, som återfinns i anslutning till en del isälvsavlagringar och nedanför moränsluttningar.

Vindavlagringar

Vindavlagringar utgörs främst av flygsand (mellansand–finsand). Den avsätts i regel som kullar eller ryggar, s.k. dyner. Ytlagret av de sandiga isälvssedimenten norr om Gagnef samt vid Djurmo och Lännheden har omlagrats av vinden till dyner och kullar.

Älv- och svämsediment

Älv- och svämsediment har avsatts utmed rinnande vatten inom periodvis översvämmade områden. De förstnämnda sedimenten är äldre, medan de yngre svämsedimenten lokalt fortfarande avsätts under högvattenperioder. Sammansättningen varierar från lera till sand och svämsedimenten har en betydande inblandning av organiskt material.

Torv

Torvmarkerna bildades och bildas fortfarande genom försumpning av fastmark eller igenväxning av tidigare sjöar. Torvjordar består av mer eller mindre förmultnade växtdelar som bevarats i fuktig miljö.

JORDARTSANALYSER

I samband med kartläggningen har tagits prover av olika jordarter. Ett antal analyser har gjorts på proverna, bl.a. har kornstorlekssammansättning bestämts. På vissa prov har även kalkhalt och organisk halt analyserats. Analysresultaten presenteras i den separata beskrivningen.

1. BERGGRUND
BEDROCK

Berggrunden i kartområdet 13F Falun SV domineras av djupbergarter (bildade i jordskorpan) och underordnat förekommer ytbergarter (bildade på jordytan). Ytbergarterna, som är ca 1900 miljoner år gamla, domineras av sura (kvartsrika) vulkaniter, men det finns också basiska (rika på mörka mineral) vulkaniter och sedimentära bildningar. Ytbergarterna intruderades för ca 1890 miljoner år sedan av basiska och graniteda djupbergarter. Berggrunden omvandlades och deformerades (metamorferades) för ca 1800 miljoner år sedan, och bergarterna har därför prefixet "meta-" före sina namn. För ca 1800, 1700 och 1500 miljoner år sedan intruderade graniter den metamorfa berggrunden och för ca 1470 och 1260 miljoner år sedan intruderades berggrunden av gångbergarter (diabas och porfyr).

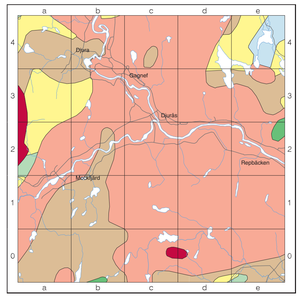

- Granit (ca 1700 och 1500 milj. år) *Granite (c. 1700 and 1500 Ma)*
- Granit (ca 1800 milj. år) *Granite (c. 1800 Ma)*
- Metagranitoid *Metagranitoid*
- Metabasit *Metabasic rock*
- Metasedimentär bergart *Metasedimentary rock*
- Sur metavulkanit *Acid metavolcanic rock*
- Basisk metavulkanit *Basic metavolcanic rock*

3. HÖJDFÖRHÅLLANDEN OCH ISRÄFFLOR
TOPOGRAPHY AND GLACIAL STRIAE

Kartan visar områdets relief med belysning från nordväst, absoluta höjder samt räffelriktningar. Den topografiska modellen bygger på Lantmäteriets digitala 50 m höjddatabas.

Räffror bildades då inlandsisen rörde sig över området och block och stenar som fanns i isens undre del repade berget. Räfflornas riktning visar att isen i nedisningens slutskede rörde sig i stort sett från nordost mot sydväst.

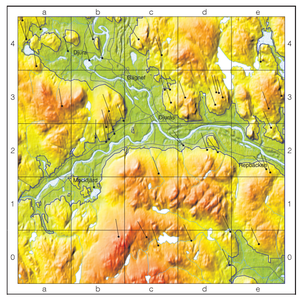

141 — 315 — 489 m ö.h.

- Räfflor *Glacial striae*
- Område under högsta kustlinjen *Area below the highest coastline*

3. KARTANS NOGGRANNHET
MAP ACCURACY

Inom de grönmarkerade områdena, där omfattande fältkontroller utförts, har en lägesnoggrannhet av ca 50 m eftersträvats. Inom övriga områden, där kartan i huvudsak grundas på flygbildstolkning, är kartbilden mer översiktlig och noggrannheten lägre. För mer information om kartläggningsmetod hänvisas till den separata kartbladsbeskrivningen.

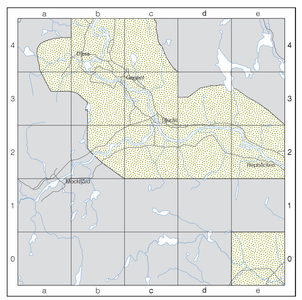

- Detaljerad kartläggning (lokal nivå, metod A) *Detailed mapping (local level, method A)*
- Översiktlig kartläggning (regional nivå, metod C) *Overview mapping (regional level, method C)*

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING

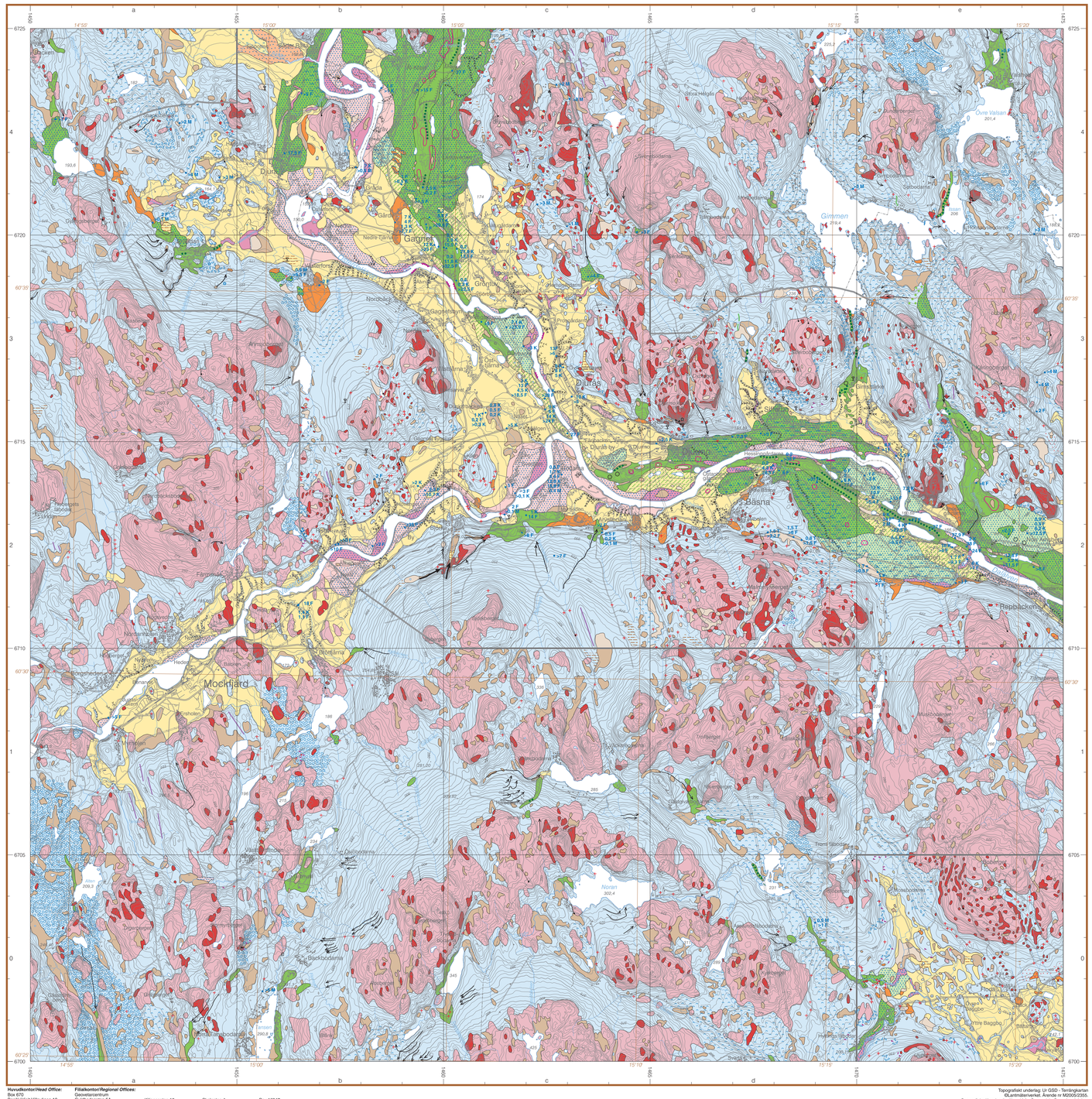

Huvudkontor/Head Office:
Box 670
Besök/Visit Villavägen 18
SE-751 28 Uppsala, Sweden
Tel: +46(0) 18 17 90 00
Fax: +46(0) 18 17 92 10
E-post: sgu@sgu.se
URL: http://www.sgu.se

Filialkontor/Regional Offices:
Geovetenskrivet
Guldhedsgatan 5A
SE-413 20 Göteborg, Sweden
Tel: +46(0) 31 708 26 50
Fax: +46(0) 31 708 26 75
E-post: gbg@sgu.se

Kilianstgatan 10
SE-223 50 Lund, Sweden
Tel: +46(0) 46 31 17 70
Fax: +46(0) 46 31 17 99
E-post: lund@sgu.se

Skolgatan 4
SE-930 70 Malå, Sweden
Tel: +46(0) 953 346 00
Fax: +46(0) 953 216 86
E-post: mink@sgu.se

Box 16247
SE-103 24 Stockholm, Sweden
Tel: +46(0) 8 545 215 00
Fax: +46(0) 8 24 68 14
E-post: stockholm@sgu.se

© Sveriges geologiska undersökning (SGU), 2008

Medgivande behövs från SGU för varje form av mångfaldigande eller återgivande av denna karta. Detta innefattar inte bara kopiering utan även digitalisering eller överföring till annat medium.

0 1 2 3 4 5 km

Skala 1:50 000

Topografiskt underlag: Ur GSD - Terrängkartan ©Lantmäteriverket. Ärende nr M2005/2355.
Geografiska längden är rätknad från Greenwich. Gauss projektion.

Godkänd från sekretesspunkt för spridning, Lantmäteriet 1996-10-30.

Tryck: Taberg Tryckeri AB, Taberg 2008

TECKENFÖRKLARING

Jordarterna är i teckenförklaringen grupperade efter bildningssätt. De är i princip placerade så att en yngre jordartsgrupp står ovanför en äldre. Mönster utan ram, t.ex. för tunt ytlager av torv, redovisas i kombination med jordartsbeteckning. Inom varje grupp är, utan hänsyn tagen till ålder, den mest finkorniga jordarten placerad överst och den mest grovkorniga underst. De äldsta jordarterna – moränerna – vilar normalt direkt på berg. Övriga jordarter underlagras antingen av berg eller ett eller flera äldre jordlager. Kartan ger en översiktlig bild av jordarternas utbredning nära markytan samt visar ett urval landformer. I en del fall redovisas, mycket översiktligt, även underliggande jordart samt tunna ytlager av annan jordart. Asterisk (*) framför båda visar att beteckningen använts inom översiktligt karterade områden, se karta 3.

- Mosse, t.v., kärr, t.h/ *Bog, left, fen, right*
- Torv *Peat*
- Gyttja *Gyttja*
- Tunt ytlager av torv *Thin peat cover*
- Ravin *Gully*
- Svämsediment; lera–silt, t.v., sand, t.h. *Young fluvial sediment; clay–silt, left, sand, right*
- Älvsediment; grovsilt–finsand, t.v., sand, t.h. *Old fluvial sediment; coarse silt to fine sand, left, sand, right*
- Flygsand, t.v., dyn, t.h. *Aeolian sand, left, dune, right*
- Gyttjelera *Gyttja clay*
- Postglacial sand *Postglacial sand*
- Svallgrus *Wave-washed gravel*
- Högsta kustlinjen, tydligt utbildad *Highest coastline, distinct*
- Grotta, t.v., aktiv erosionsbrant, t.ex. nipa, t.h. *Cave, left, cliff with active erosion, right*
- Glacial silt, t.v., postglacial silt, t.h. *Glacial silt, left, postglacial silt, right*
- Isälvssediment, t.v., krön på isälvsavlagring, t.h. *Glaciofluvial sediment, left, ridge-shaped glaciofluvial deposit, right*
- Isälvssand, t.v., glacial grovsilt–finsand, t.h. *Glaciofluvial sand, left, glacial coarse silt to fine sand, right*
- Isälvssediment under mäktig lera–silt *Glaciofluvial sediment underlying clay–silt*
- Smal isälvsavlagring *Narrow glaciofluvial deposit*
- Tunt eller osammanhängande lager av isälvssediment *Thin or discontinuous cover of glaciofluvial sediment*
- Isälvserroderat område *Glaciofluvially eroded area*
- Morän, huvudsakligen sandig *Till, mainly sandy*
- Moränrygg, t.v., drumlin, t.h. *Moraine ridge, left, drumlin, right*
- Isälvsränna; liten, t.v., stor, t.h. *Glaciofluvial channel; small, left, large, right*
- Dödisgrop; liten, t.v., stor, t.h. *Kettle hole; small, left, large, right*
- Blocksänka, t.v., blockjord, t.h. *Boulder depression, left, boulder deposit, right*
- Enstaka stora block, t.v., talus, t.h. *Isolated large boulders, left, talus, right*
- Kullig morän *Hummocky moraine*
- Mättligt svallad yta *Moderately wave-washed surface layer*

Moränens blockhalt i ytan
The boulder frequency of the till surface

- Storblockig *High frequency of large boulders*
- Blockrik *High boulder frequency*
- Hög blockfrekvens på annan jordart än morän *High boulder frequency on other deposits than till*
- Berg, t.v., tunt eller osammanhängande jordtäcke på berg, t.h. *Bedrock, left, thin or discontinuous soil cover on bedrock, right*
- Berg; liten blottning, t.v., långsmal blottning, t.h. *Bedrock; small exposure, left, elongate exposure left*
- Stenbrott *Quarry*
- Källa *Spring*
- Isräffror; yngre, äldre *Glacial striae; younger, older*

Mäktighetsuppgifter i meter
Thickness in metres of Quaternary deposits

- 2 T — Torv *Peat*
- 4 K — Kohesionsjordarter (lera, silt och gyttja) *Cohesive sediment (clay, silt, and gyttja)*
- 2 F — Friktionsjordarter (sand och grus) *Non-cohesive sediment (sand and gravel)*
- 2 M — Morän *Till*
- 2 — Mäktighet av ej specificerad lagerföljd *Thickness of unspecified sequence*
- Grustag, dagbrott o.d. *Gravel pit, quarry etc.*
- Fyllning *Artificial fill*
- Gräns mellan detaljerad och översiktlig kartläggning, se även karta 3 *Boundary between detailed mapping and overview mapping, cf. map 3*

Schematisk profil som visar normala jordlagerföljder inom kartområdet.
Typical section through Quaternary deposits in the map area.

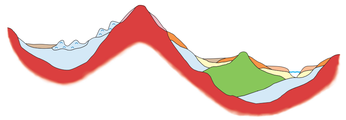

Den geologiska karteringen har utförts 2002–2005 under ledning av Anders G. Lindén och Jonas Ising. Kartans geologiska information finns digitalt lagrad vid SGU.

Referens till kartan: Grönås, K. & Ising, J., 2008: Jordartskartan 13F Falun SV, skala 1:50 000. *Sveriges geologiska undersökning K 99*
Reference to the map: Grönås, K. & Ising, J., 2008: Map of the Quaternary Deposits 13F Falun SV, scale 1:50 000. *Sveriges geologiska undersökning K 99.*

ISSN 1653-8336
ISBN 978-91-7158-816-6

SGU serie K 99
JORDARTSKARTAN
13F FALUN SV